

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА ДЖЕРЕЛА ВИВЧЕННЯ ПРОСОПОГРАФІЇ ОЛЬВІЇ VI – V СТ. ДО Н. Е.

Епонімні календарі Мілета (I. Milet № 122-123) і Ольвії (IosPE I² 201) у сукупності з ранніми епіграфічними пам'ятками є підґрунтям для вивчення просопографії пізньоархаїчної-класичної Ольвії.

Ключові слова: Ольвія, просопографія, написи, реконструкція.

Эпонимные календары Милета (I. Milet № 122-123.) и Ольвии (IosPE I² 201) в совокупности с ранними эпиграфическими памятниками являются основой для изучения просопографии поздне-архаической-классической Ольвии.

Ключевые слова: Ольвия, просопография, надписи, реконструкция.

Miletos eponymous calendar (I. Milet № 122-123) and Olbian eponymous calendar (IosPE I² 201) in total with early epigraphical memorials are the basis for study of Prosopography of late archaic-classical Olbia.

Key words: Olbia, prosopograph, inscription, reconstruction.

Синхронізація (встановлення відповідності із сучасним літочисленням) у першій наближенні епонімного календаря (IosPE I² 201)* дозволила створити основи родової просопографії Ольвії IV – I ст. до н.е., реалізувати просопографічний метод уточненого датування й інтерпретації ольвійських лапідарних написів і запровадити у науковий обіг нові факти соціально-політичної історії цього поліса [1; 2]. У той же час, родової просопографії Ольвії V і, особливо, VI ст. до н.е. майже не існує; більш того, відсутні й адекватні теоретичні методи її вивчення. При цьому є чимало високоякісних досліджень [3; 4], присвячених вивченню ольвійських імен розглядаемого періоду. Однак, у цих публікаціях імена вивчаються з позицій, переважно, ономастики й/або етнічного походження. Попри те, що в значній праці Т. Н. Кніповіч [5] було заявлено про дослідження як етнічних, так і соціальних верств населення Ольвії, перевага віддана виключно аналізу етнічного складу.

Беручи до уваги те значення, яке має родова просопографія для подальшого відтворен-

ня соціально-політичної історії Ольвії [1], метою пропонованої статті є спроба вироблення основних теоретичних принципів вивчення просопографії в пізньоархаїчній-класичній Ольвії і короткий аналіз просопографічних джерел VI – V ст. до н.е.

Отже, наявність імені й/або патроніма персонажа в лапідарному написі пов'язується із приналежністю цього персонажа до елітних верств населення, які безпосередньо впливають на історичний процес [2]. Ознака ольвійського елітного роду для IV – I ст. до н.е. – достатньо часта присутність представників цього роду в епонімному календарі (IosPE I² 201) і відносна регулярність випуску лапідарних написів, що згадують характерні імена роду.

На підставі цих критеріїв для IV – I ст. до н.е. (тобто, у пізньокласичний-елліністичний період) до елітних сімей Ольвії були віднесені Діонісії, Леократіди-Евресибіади, Аристократіди, Пантакли-Клеомброти, Нікерати, Протогени й Гіросонти-Гіродори [1]; представники перелічених родів згадуються у близько 90 % лапідарних написів IV – I ст. до н.е. [2].

При цьому, також були виділені й елітні родини «другого ешелону», умовним критері-

* IosPE I² – Latyshev B. Inscriptiones antiquae orae septentrionalis Ponti Euxini Graecae et Latinae. – Petropolis, 1916.

рієм віднесення до яких є відсутність або мінімальна кількість лапідарних написів, при наявності згадок про ці родини в епонімному календарі (IosPE I² 201). До таких належать: Агатіни, Адрасти, Аристокритіди-Сократіди, Батакі, Боспорихі, Дімоконті, Дайкрати-Аристоріди, Калінікі, Мосхі, Ніоклі, Педієі, Теогейтони, Еврімони [1]. Останнім часом автором встановлене ймовірне існування ще двох другорядних родин – Праксианактів та Монімів [6] і цей процес продовжується (див. нижче).

Таким чином, можна стверджувати, що для пізньокласичної-елліністичної Ольвії (IV – I ст. до н.е.) отримані початкові відомості про родову просопографію.

Звідси випливає теоретичний висновок: ретроспективне звернення до епіграфічних пам'яток поздноархаїчної-класичної Ольвії (остання чверть VI – V ст. до н.е.) повинне підтвердити присутність у них характерних імен і/або патронімів родоначальників, принаймні, деяких, із перерахованих вище елітних родин. Однак, ранній лапідарний архів Ольвії має особливості в порівнянні з написами IV – I ст. до н.е. По-перше, лапідарні пам'ятки цього періоду досить малочисельні, по-друге, пам'ятки, що містять імена, ще більш малочисельні; по-третє, усі ці пам'ятники в значній мірі фрагментовані, більша частина з них передбачає багато варіантів реконструкції. Із цієї причини ряд відомих написів, наприклад, НО, 55, НО, 56, НО, 57, НО, 59 й інші*, не стали об'єктами нашого дослідження.

Просопографічна інформація, яка міститься в написах VI – V ст. до н.е., у порівнянні з написами IV – I ст. до н.е., також може суттєво відрізнятись. По-перше, це зумовлено природними змінами в переліку елітних родин, їх «злиттями й поглинаннями» тощо. По-друге, VI – V ст. до н.е. характеризується динамічністю в родовій просопографії – тривав інтенсивний процес колонізації. По-третє, на рубежі V – IV ст. до н.е. імовірно різке скорочення складу еліти, пов'язане з вірогідним виїздом з Ольвії тирана [7, с. 141; 8] і родин, близьких до тирана. Проте, традиційним напрямом дослідження буде пошук у ранніх лапідарних написах родоначальників

відомих в IV – I ст. до н.е. елітних родин Ольвії. Відсутність репрезентативності наявних матеріалів, звичайно ж, накладає відомі обмеження на трактування отриманих результатів, які будуть носити яскраво виражений гіпотетичний характер. Вивчення просопографії небагатьох ранніх лапідарних написів Ольвії буде виконано у наступних статтях.

На перший погляд, нерепрезентативність ранньої лапідарної епіграфіки компенсується великою кількістю пам'яток керамічної (малої) епіграфіки – графіті, виданню, класифікації й інтерпретації яких, присвячена достатньо велика кількість досліджень [9; 10; 11].

Характерною рисою графіті, у порівнянні з лапідарною епіграфікою, є, звичайно ж, більш низька інформативність і багатозначність інтерпретації. Графіті також вироблялися усіма верствами населення; натомість наша ціль не полягає в ономастичних студіях чи перепису населення Ольвії, а в отриманні просопографічних відомостей про найбільш значущі аристократичні сім'ї. Таким чином, приналежність окремих із цих пам'яток до еліти Ольвії потребує конкретного обґрунтування, зокрема, на основі відбору аристократичних імен і виключенні імен простонародних [3, с. 348].

Звісно, така класифікація імен має умовний характер. Так, Ю. Г. Виноградов, говорячи про ольвійську аристократію VI – V ст. до н.е., мав на увазі «...головним чином «нову» аристократію – сім'ї, що стали знатними в силу того, що вони вели своє походження від засновників міста, і багатими в результаті захвата ними ключових позицій у його економіці». При цьому деякі із цих осіб, імовірно мали в метрополії низький соціальний статус, що могло накласти відбиток на їх антропонімію [7, с. 76].

Крім імені дедиканта, для інтерпретації графіті значення має й вартість посудини, на якій був вирізаний напис. Наприклад, напис на дорогім аттичній колонній кратері 560-550 рр. до н.е. від видатного вазописця Лідоса [12, с. 124] зі згадкою найпевніше доньки Гіпасія(?) трактується як присвята представника елітного клану.

Зворотне твердження, про те, що графіті на недорогій кераміці належить тільки ниж-

* НО – Надписи Ольвії. – М.-Л., 1968.

чим верствам населення, невірно. Підтвердженням тому є відоме графіті близько 320-314 рр. до н.е. фіаситів Борейків, вихідців з елітних родин Аристокритидів-Сократидів і Калініків, виконане на випадково підібраному черепкові [10, с. 18; 1, с. 70].

Також, мабуть, що графіті VI – V ст. до н.е. як джерело з родової просопографії Ольвії нерівноцінні по інформативності. Прикладом досить змістовної в плані просопографії пам'ятки малої епіграфіки є графіті Тихона, сина Гекатокла [13]. Таким чином, інформація з графіті визначає межу нашого дослідження, за якою результати можуть бути «зашумлені» випадковою інформацією.

Монети архаїчного й класичного періодів, на відміну від лапідарних написів, так само, як і графіті, недостатньо інформативні в частині просопографії й допускають неоднозначне трактування легенд. Написи на ранніх монетах Ольвії обмежуються широко відомим [14; 15] переліком імен і/або їх скорочень: *APIX(O)*, *ΘΥ*, *ΠΑΥΣ (ΕΠΙ ΠΑΥΣΑ)*, *ΕΜΙΝΑΚΟ*, *Χ?..ΑΠΠ...(?)*. Щодо легенди *ΕΠΙΚ* слід зазначити, що багатолітні розкопки не додали жодного екземпляра монет з такою легендою і їх, імовірно, не існує, що раніше припускали П. О. Каришковський і Ю. Г. Віноградов [14; 7, с. 92]. Перераховані вище легенди багаторазово ставали об'єктом досліджень, у тому числі, таких, що з'ясовують етнічну приналежність імен *APIX*, *ΕΜΙΝΑΚ*. Легенда *ΠΑΥΣ* (і її більш інформативний варіант *ΕΠΙ ΠΑΥΣΑ*) містить ім'я епоніма Павс(анія). Знайдена в останні роки монета з легендою *Χ?..ΑΠΠ...(?)* [16], на мою думку, є перевертеним написанням легенди *[Ε]ΠΙ ΠΑΥΣΑ*. Ім'я Павс(анія), однак, ототожнити з будь-яким відомим ольвійським родом не вдається. Можливо, що епонім Павс(анія) був айсімнетом мольпів; велика лита монета з його ім'ям містить крім символу Аполлона Лікаря (колесо) і символ Аполлона Дельфінія (дельфін).

Нарративні джерела, що відносяться до розглянутого періоду, обмежуються широко відомою новелою Геродота про царя Скіла [17, LXXVIII-LXXX]. Автор солідарний з думкою Р. Ісмагіла [18], який припустив, що у фразі Геродота [17, LXXVIII] «...Ὀρίκος Ἀριαπίθεϊ παῖς...» – «...Орік, син Арипіфа...»

слід бачити Аріха (*Ἀρίχ(ο)*) – особу, яка залишила своє ім'я на відомих і багаточисельних монетах – «асах» і «дельфінах» (тобто, *Ὀρίκος* ≡ *Ἀρίχος*). Міркуючи аналогічно, припускаю, що фраза Геродота [3] «...*Τύμνεω τοῦ Ἀριαπίθεος ἐπιτρόπου...*» – «...Тимн, управитель(?) Арипіфа...», також знаходить своє підтвердження в легенді *ΘΥ* на одному з видів епіграфічних «дельфінів» (тобто, *Τύμνεω* ≡ *Θύ(μνεω)*). На жаль, датування дельфінів з легендою *ΘΥ*, ще не встановлено [12, с. 198]; можна припустити синхронність монет *APIX(O)* і *ΘΥ* на підставі, наприклад, спільності типології. Ця гіпотеза, однак, не дає інформації про статус і приналежність Тімна до якого-небудь відомого ольвійського роду. Пропонована інтерпретація монетних легенд реальна, оскільки відповідає запису імен історичних осіб Геродотом «на слух». Однак, прийняття гіпотез про ототожнення Оріка й Тімна вимагає перегляду деяких загальноприйнятих історичних положень, наприклад, щодо ролі Скіла в Ольвії, з урахуванням знайдених у Ніконії монетних емісій цього скіфського царя, явно незрівнянних по інтенсивності з ольвійськими емісіями монет з легендою *APIX(O)* [14; 7, с. 92].

Слід згадати про ще одне джерело – написи на свинцевих платівках. Деякі відомості доставляє аналіз листів Ахіллодора, Артїкона й Апатурія [7, с. 77], однак, виконати родове ототожнення лихваря й власника рабів Анаксагора, рабовласника Тімолея, на даному етапі неможливо. До розглянутої категорії епіграфічних пам'яток належить й напис на бронзовому дзеркалі (IGDO 92)*.

Ю. Г. Віноградов обґрунтовано вважав, що еліта Ольвії, зокрема архаїчного періоду, складала дві групи – «нова» еліта і родова мілетська аристократія, яка брала участь у колонізаційному процесі [7, с. 76]. У цій зв'язку доречно привести відоме зауваження Геродота про те, що «...борисфеніти самі себе називали мілетянами» [17, LXXVIII]. Період VI – V ст. до н.е. у порівнянні з IV – I ст. до н.е. у плані родової просопографії, імовірно, характеризується більшою динамічністю, обумовленою колонізаційним

* IGDO – Dubois L. Inscriptions grecques dialectales d'Olbia du Pont. – Geneve, 1996.

процесом; в Ольвію прибували, у тому числі, представники знатних сімей Мілета [7, с. 76; 3; 10]. Основні гіпотези про процес колонізації мілетян в Ольвію розглянуті у колективному дослідженні [3, с. 348].

Найважливіше значення у зв'язку з розглянутою темою набуває можливий факт переселення в Ольвію мілетських мольпів – верхніх шарів еліти Мілета. А. С. Русяева, наприклад, вважає що становлення й зміцнення культу Аполлона Дельфінія в Ольвії здійснили мілетські мольпи, політична й релігійна активність яких підсилилася у другій половині V ст. до н.е. і цілком припустиме, що вперше спілка мольпів в Ольвії з'явилася синхронно із запровадженням культу Дельфінія в третій чверті V ст. до н.е. або дещо раніше [10]. На користь можливості такого підходу трактується наступний найважливіший факт: колегія мольпов із усіх мілетських колоній зафіксована тільки в Ольвії [10; 19].

Це загальне положення, на думку автора, імовірно, можна наповнити конкретним змістом, скориставшись тим, що термін «мілетські мольпи» не є якимось абстрактним поняттям, але представляє собою досить репрезентативну просопографічну інформацію – список конкретних осіб; імена й патроніми цих осіб містить видатний історичний документ – каталог мілетських епонімів-айсімнетів мольпів [20]. У цьому документі зосереджена просопографічна інформація про основні елітні родини Мілета, починаючи з 525/524 р. до н.е.

На цій основі, при вивченні ольвійської епіграфіки VI – V ст. до н.е. традиційне ототожнення родоначальників відомих у IV – I ст. до н.е. аристократичних сімей, перспективно доповнити ще одним напрямом досліджень, який полягає в зіставленні просопографії еліти Мілета – епонімних айсімнетів мольпів та імен у ранніх епіграфічних пам'ятках (переважно, лапідарних) Ольвії.

Запропонований напрям досліджень, однак, не є якимось принципово новим, він тут знаходить тільки більш конкретні форми; окремі зауваження про походження, наприклад, Леокса Мольпагорова (IosPE I2 270) зі знатного мілетського роду Мольпагорів неодноразово відмічалися в дослідженнях попередників [21]. Однак, очевидно, що так звана «нова» еліта (див. вище) в каталозі мілетських мольпів відсутня, тож, зовсім не існує джерел для її ототожнення.

Щоб обґрунтувати реальність подальших просопографічних побудов, необхідно оцінити можливість існування омонімів серед імен різних родин; на ігнорування проблеми омонімічності в моїх дослідженнях неодноразово звертали увагу провідні спеціалісти. Для цього необхідно з'ясувати, звичайно, суголубо орієнтовно, кількість громадян, яких можна віднести до елітарного прошарку (які і являються об'єктом дослідження) щодо всієї цивільної громади ольвіополітів у пізньоархаїчний-класичний період. Це досягається шляхом запровадження відповідних критеріїв віднесення громадян до еліти.

Насамперед, відзначимо, що археологічно спостерігається слабка майнова диференціація жителів землянок в архаїчному періоді; окрім того, поховання й багатих і найбідніших верств населення відбувалися, як правило, у звичайних ґрунтових могилах [22]. Однак, археологічно, наявність аристократичного прошарку населення Ольвії в архаїчний період підтверджується матеріалами В. М. Зубаря. Дослідником запропонована диференціація поховань на основі аналізу похоронного інвентарю, згідно з якою тільки 51 похоронний комплекс із 265 може бути віднесений до розряду «багатих» [22]. Таким чином, об'єктом нашого дослідження надалі є прошарок населення не більш 20 % цивільної громади ольвіополітів (чоловіки й жінки).

Ще далі в обґрунтуванні критеріїв приналежності поховань до еліти просунувся І. О. Снитко. На базі досліджень архаїчних і ранньокласичних некрополів ольвійської хори ним запропонована диференціація поховань, відповідно, багатих громадян і аристократів на підставі наявності курганного насипу над похованням останніх [23]. Таким чином, умовно, тільки близько половини «багатих», по класифікації В. М. Зубаря, поховань можна віднести до аристократичного прошарку.

По оцінці провідних дослідників населення пізньоархаїчної Ольвії могло досягати порядку 6 000 чоловік [24]. З урахуванням даних В. М. Зубаря й І. О. Снитка кількість чоловіків-аристократів складала усього близько 300 чоловік (sic!). Отримана орієнтовна цифра в сполученні із широко відомим різноманіттям грецьких імен трактується на користь ігнорування омонімів при дослідженні хронологічно близьких пам'яток лапідарної епіграфіки пізньоархаїчного-

класичного періодів. Звідси також впливає висока ймовірність ототожнення носіїв співпадаючих імен у хронологічно близьких епіграфічних пам'ятках, як однієї й тієї ж особи. Безумовно, запропонований підхід, враховуючи мінімальну кількість об'єктів дослідження, є умовною схемою (та необхідним початковим етапом), яка, вірогідно, буде коригуватися у подальшому.

Запропонований підхід, зокрема, добре аргументує гіпотезу В. П. Яйленко [11, с. 291], який ототожнює одну особу – якогось Анаксагора – одночасно в трьох епіграфічних пам'ятках: березанському графіті рубежу VI – V ст. до н.е. [*Αναξ[αγόρης] με ἀν[έθηκεν]* (SEG 32:752)*, графіті з ольвійського теменоса V ст. до н.е. *Αναξ[αγόρης...]* і листі Ахіллодора 550-500 pp. до н.е. (SEG 32: 802; IGDO 23). Крім того, епіграфічні пам'ятки, що хронологічно різняться, але містять характерні імена якогось роду, можуть трактуватися як приналежні до одного роду. Для того, щоб виключити зауваження опонентів у тенденційності наведених розрахунків і отриманих на їхній основі висновків, можна компенсувати погрішність розрахунків шляхом збільшення отриманої цифри, наприклад, на 100%; проте, проблемою омонімів можна знехтувати й у цім випадку. До того слід додати, що кількість вищої еліти, яка дійсно була в змозі випустити лапідарний напис у VI – V ст. до н.е. рахувалась на одиниці. Ще одне зауваження: у родовому ототожненні персонажів не можна застосовувати такі імена, як Мітродор та деякі інші, внаслідок їхньої надзвичайної поширеності, також, не мають характерної родової приналежності імена Леней, Антестерій, Нуменій та ін. Для малої (керамічної) епіграфіки й свинцевих платівок отриманий висновок дійсний, звичайно, при наявності аргументів у приналежності пам'ятки аристократичному прошарку. Отриманий висновок, однак, не повинен трактуватися спрощено, тобто, співпадиння імен є важливим критерієм у прийнятті рішення про віднесення персонажів до однієї родини, але цього не достатньо; враховується вся наявна інформація. Автор добре розуміє, що запропонована схема ототожнення досить уразлива для критики й ще раз нагадує, що ця схема не зводиться тільки до співпадиння імен.

* SEG – Supplementum epigraphicum Graecum.

Розглянемо, як приклад, матеріалі про приналежність до однієї родини двох персонажів на ім'я Діфіл [25]. Інформацію вивчаємо з надгробка із вапняку (IosPE I² 215) деякого Хармоса, сина Діфілова – «*Χάρ[μο] τ[ο] Διφ[ίλο] εἰμὶ μνήμα*», який В. В. Латишев датував вірогідно V ст. до н.е. та напису на свинцевій платівці, знайденого у пограбованій могилі (за повідомленням Ю. І. Козуб, автора розкопок, ця ділянка некрополя відноситься до IV – III ст. до н.е. [26]). Перша стрічка платівки містить привітання деякого Батиса до Діфіла «*Βατίς Διφίλοι χαίρ(έ)τεν...* (читання автора)»*.

По-перше, вапняковий надгробок є доказом причетності небіжчика до досить заможних верств населення Ольвії. Високу вартість такого надгробка переконливо показала В. Н. Даніленко [27], змодельовавши технологічний процес його виготовлення. Що стосується свинцевої платівки з написом, то існують, на жаль, лише побічні докази заможності небіжчика – його могила була вщент пограбована [26], окрім того, побічним доказом його заможності може бути участь у судовій тяганині, яка більш притаманна заможним верствам населення.

Тож, в Ольвії ім'я Діфіл (*Διφίλος*) більш не зафіксоване. Звернемось до поширеності цього імені в усьому Північному Причорномор'ї. Таких написів відомо ще лише три, але, два з них стосуються імен ксенів, які проживали в Пантікапеї: один з них виходець з Мітілени (CIRB 274), другий – з Одессоса (CIRB 237)*. Єдина пам'ятка зі згадкою імені Діфіл (*[Δί]φ[ί]λος Ανα[ξ]ικράτου*) зафіксована в Горгіппії у знаменитому агоністичному каталозі CIRB 1137 [28].

Таким чином, можна стверджувати про досить високу ймовірність ототожнення цих двох персонажів на ім'я Діфіл, як принале-

* Ця свинцева платівка була знайдена у 1962 році Ю. І. Козуб та зникла з фондів Інституту Археології НАНУ десь у 90-ті роки. Автор випадково побачив її у приватному зібранні; не переймаючись детективним аспектом цього питання, (новий власник платівки виявився «законним набувачем»), автор зараз (через покупку) намагається повернути платівку її дійсному володарю. Платівка безумовно потребує публікації вченими-епіграфістами, оскільки короткого інформаційного повідомлення про неї Ю. Г. Віноградова [26], якій її, на жаль, не бачив, явно недостатньо.

* CIRB – Corpus inscriptionum regni Bosporani, ed. Vasilii Struve. Moscow.

жних до одного, другорядного елітного ольвійського роду. Хронологічні властивості обох написів достатньо широкі і не дозволяють ототожнити згадуваного Діфіла з обох написів, як одну людину, але, принаймні хронологічна відстань між цими вірогідними родичами мабуть не перевищує двох-трьох поколінь; при цьому, надгробок IosPE I² 215 більш ранній. Безперечно, встановити родову приналежність відправника свинцевої платівки й носія дуже рідкого імені Батіса, неможливо.

Розглянемо, як приклад, серію присвятних графіті Аполлону Дельфінію на чорнофігурних кіліках дедиканта Тіхона, сина Гекатокла. Перше з них, близько 500 р. до н.е. – *Τύχων ὀκατοκλέος {ὁ Ἐκατοκλέος} Απόλλωνι Δελφινίωι ἀνέθηκε* [29=IGDO 62] характеризується високою інформативністю в плані просопографії – наявністю імені й патроніма дедиканта. Відомо графіті [13=IGDO 63] з аналогічним ім'ям, яке датується кінцем VI ст. до н.е. – *Τύχων Α[πό]λλωνι Δελφινίωι ἀνέθηκε*. Е. І. Леві й А. С. Русяева припускають, що обидва графіті являють собою присвяту від одного дедиканта [13=IGDO 63; 10, с. 212]. У світі отриманих вище матеріалів про кількість населення Ольвії в пізньоархаїчний період і частки в ньому чоловіків-аристократів, це припущення цілком реальне.*

Разом із тим, неоднозначність інтерпретації, що виникає при дослідженні графіті, ілюструє, наприклад, напис V ст. до н.е. (IGDO 101) на свинцевій платівці: один з персонажів, що проклінаються, має аналогічний Тіхону патронім (*Εκατοκλέος*) і носить теофорне ім'я *Ἰητρόδωρος*, яке пов'язане не з Дельфінієм, а із Лікарем. Деякі аргументи у віднесенні цієї особи до родичів Тіхона Гекатоклова надають хронологічні відповідності, також, аристократичне ім'я й патронім Іетродора Гекатоклова. Окрім того аргументом є й встановлена вище орієнтовна чисельність чоловіків-аристократів, однак, реальні докази спорідненості Тіхона й Іетродора відсутні. Аналогічно, залишаю відкритим й питання про зв'язок з Тіхоном Гекатокловим якоїсь

особи з патронімом «...*Τύχωνος*...» у побутовому графіті (SEG 48:989)* та (SEG 32:771)* з неоднозначно трактуємим змістом, виконаного на сіроглиняній посудині близько 500 р. до н.е.

Таким чином, отримані наступні теоретичні висновки щодо принципів дослідження родової просопографії з ранніх малочисельних написів Ольвії (VI – V ст. до н.е.): головними джерелами систематизованої і репрезентативної інформації при вивченні ранньої просопографії Ольвії є мілетський (VI – I ст. до н.е.) [20] і ольвійський [1] (IV – I ст. до н.е.) епонімні календарі. Застосування просопографічної інформації з епонімного календаря Мілета [20], можливо у якості базової (вихідної) у зіставленні її з наявною інформацією з ранніх написів Ольвії. У свою чергу, епонімний календар Ольвії (IosPE I² 201) як документ, що містить відомості щодо родової просопографії пізньокласичної-елліністичної Ольвії, можливо застосувати для ретроспективного аналізу.

Але це лише загальні принципи, які, безумовно, не враховують різні особливості, якими наповнене реальне життя. Наприклад, зазначені принципи не враховують такий прошарок мешканців Ольвії, як «нова» еліта; на жаль, відсутні будь які теоретичні критерії для її ототожнення. Окрім того, до складу ранньої ольвійської еліти могли входити мешканці не тільки Мілету, а й інших міст; згадаємо відомий історичний факт надання «притулку» в Ольвії біглому екстирану з Сінопи Тімесілею [30]. Також, ретроспективний аналіз не в змозі врахувати динаміку родового складу ольвійської общини. Складнощі виникають і з дослідженнями графіті та свинцевих платівок: головна проблема тут – відсутність надійних критеріїв для встановлення приналежності персонажу до ольвійської еліти.

Тим не менш, запропоновані принципи вказують загальний напрям дій при виконанні просопографічних досліджень ранньої епіграфіки Ольвії. Зауважу, що раніше таких досліджень не провадилося зовсім. Наступна стаття автора присвячена практичному застосуванню викладених принципів до великої групи ранніх (пізньоархаїчних-класичних) написів Ольвії.

* Подальші дослідження, з використанням прийнятих у цій статті принципів, дозволили отримати додаткові аргументи про приналежність цих двох графіті одному дедиканту і виконати його ймовірне родово ототожнення.

* біля 500 р. до н.е.

* біля 560-500 рр. до н.е.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Николаев Н. И. Политическая и культурная элита Ольвии IV – I вв. до н.э. – Николаев, 2008. – 264 с.
2. Николаев М. І. Синхронізація епонімного літочислення та просопографія Ольвії IV – I ст. до н.е. // Археологія. – К., 2010. – № 4 ; Николаев М. І. Нові матеріали про написи колегії мольпів з Ольвії // Наукові праці. Серія «Історичні науки». – Миколаїв : ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – Вип. 107. Т. 120. – С. 80-89 ; Николаев М. І. До реконструкції присвятного напису жерців – Леократидів з Ольвії // Там само, 2010. – Вип. 116. Т. 129. – С. 118-125 ; Николаев М. І. Математична модель каталогу жерців – епонімів Ольвії // Там само, 2009. – Вип. 87. Т. 100. – С. 154-158 та ін.
3. Крыжицкий С. Д., Русяева А. С., Крапивина В. В., Лейпунская Н. А., Скржинская М. В., Анохин В. А. Ольвия. Античное государство в Северном Причерноморье. – К., 1999.
4. Белецкий А. А. О собственных именах в новонайденных ольвийских надписях // СА. – 1958. – Т. 28. – С. 72 ; Sojokaru V. Populatia zonei Nordice și Nord-Vestice a Pontului Euxin în secolele VI – I a. chr. pe baza izvoarelor epigrafice. – Iași, 2004 ; Виноградов Ю. Г. Варвары в просопографии Ольвии VI – V вв. до н.э. // Демографическая ситуация в Причерноморье в период Великой греческой колонизации. Материалы II Всесоюзного симпозиума по древней истории Причерноморья. – Тбилиси, 1981 ; Русяева А. С. Эпиграфические памятники // Культура населения Ольвии и ее окружи в архаическое время. – К., 1987 та ін.
5. Книпович Т. Н. Население Ольвии в VI – I в. до н.э. по данным эпиграфических источников // МИА. – 1956. – № 50.
6. Николаев Н. И. О новом направлении исследований надписей позднеклассической-эллинистической Ольвии // Вопросы эпиграфики. – М., 2012 (в печати).
7. Виноградов Ю. Г. Политическая история ольвийского полиса VII – I в. до н.э. – М. 1989.
8. Николаев Н. И., Снытко И. А. Некоторые вопросы социально-политической истории Ольвии второй половины V – первой половины IV ст. до н.э. // Ольвийские древности. Сб. научных статей памяти В. М. Отрешко. – К., 2010.
9. Толстой И. И. Греческие граффити древних городов Северного Причерноморья. – М.-Л., 1953 ; Русяева А. С. Земледельческие культы в Ольвии догетского времени. – К., 1979 ; Русяева А. С. Граффити Ольвии Понтийской. – Симферополь, 2010 ; Яйленко В. П. Граффити Левки, Березани и Ольвии // ВДИ. – 1980. – № 2, № 3.
10. Русяева А. С. Религия и культы античной Ольвии. – К., 1992.
11. Яйленко В. П. Греческая колонизация VII – III ст. до н.э. – М., 1982.
12. Древнейший теменос Ольвии. – Симферополь, 2006.
13. Леви Е. И. Новые посвятельные надписи Аполлону Дельфинию из раскопок Ольвии // История и культура античного мира. – М., 1977.
14. Карышковский П. О. Монеты Ольвии. – К., 1988.
15. Фролова Н. А., Абрамзон М. Г. Монеты Ольвии. Каталог ГИМ. – М., 2005.
16. Пиворович В. Б. Монеты и клады Юга Украины. – Херсон, 2009. – С. 69.
17. Herod. IV.
18. Болтрик Б. В. Поиск усыпальниц Ариапифа и его сыновей // Ольвия и античный мир. – К., 2001. – С. 32.
19. Graf F. Das Kollegium der Μολτοί von Olbia // Museum Helveticum. – 1974. – Vol. 31. – С. 209-215 ; Карышковский П. О. Ольвийские мольпы // Северное Причерноморье. – К., 1984. – С. 42.
20. Milet. I 122-123 – McCabe, Donald F. Miletos Inscriptions. Text and List.
21. Ehrhard N. Milet und seine Kolonien. 1988. 2 vol. ed. Peter Lang. i ін.
22. Зубарь В. М. Об имущественном положении Ольвии архаического периода // Ольвия та античний світ. Матеріали наукових читань, присвячених 75-річчю утворення історико-археологічного заповідника «Ольвія» НАН України. – К., 2001. – С. 59.
23. Снитко І. О. Підкурғанні поховання некрополів хори Ольвії VI – V ст. до н.е. // Археологія. – К., 2011. – № 1. – С. 11.
24. Крижацький С. Д., Русяєва А. С. Найдавніші житла Ольвії // Археологія. – 1978. – Вип. 28. – С. 24.
25. Lexicon of Greec Personal Names. – Oxford, 2009 ; Αρχαία ελληνικά ονόματα.
26. Виноградов Ю. Г. Древнейшее греческое письмо с острова Березань // ВДИ. – 1971. – № 4. – С. 79.
27. Даниленко В. Н. Просопография Херсонеса IV – II вв. до н.э. (По эпиграфическим данным Северного Причерноморья) // АДСВ. – Свердловск, 1966. – Вып. 4. – С. 177.
28. Кубланов М. М. О местной историографии на Боспоре (Горгиппийский каталог победителей) // ВДИ. – 1954. – № 4. – С. 143 ; Берзин Э. О. Горгиппийский агонистический каталог // СА. – 1961. – № 1. – С. 111.
29. Леви Е. И. Материалы ольвийского теменоса (общая характеристика) // Ольвия. Теменос и агора. – М.-Л., 1964. – С. 145.
30. Виноградов Ю. Г. Синопа и Ольвия в V в. до н.э.: проблема политического устройства // ВДИ. – 1981. – № 2. – С. 65-90.

РЕЦЕНЗЕНТИ: *д.і.н., професор Г. В. Боряк; д.і.н., професор Є. Г. Сінкевич*